

УДК 343.9

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1\(23\)-352-365](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1(23)-352-365)

Шевченко Натела Станіславівна доктор філософії (PhD) за спеціальністю 081 «Право», старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Головний фахівець по взаємодії з громадами з питань зниження ризиків в НС та цивільного захисту Харківської обласної організації Товариства Червоного Хреста України, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0003-2647-8160>

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ

Анотація. Статтю присвячено кримінологічному аналізу статті 201-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». Розкрито передумови появи відповідної кримінально-правової заборони у контексті зростання гуманітарних потоків та ризиків зловживань. Проаналізовано наукові підходи до оцінки цієї норми, зокрема, наведено позиції науковців щодо її доцільності.

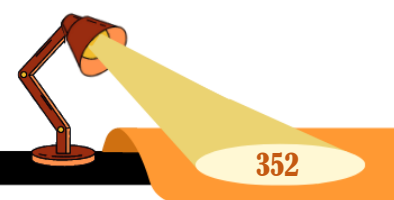
Окрему увагу приділено характеристиці предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, з урахуванням бланкетного характеру норми та необхідності розуміння понять «гуманітарна допомога», «благодійна жертва», «безоплатна допомога».

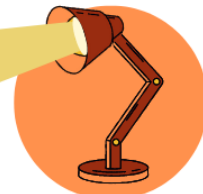
Відстежено тенденцію до зменшення рівня кримінальних правопорушень в цій царині у період 2022-2025 рр. Проаналізовано співвідношення між кількістю зареєстрованих фактів, повідомленнями про підозру та провадженнями направленими до суду.

Наголошено на недостатній дослідженості питання латентності зазначених кримінальних правопорушень і відсутності достовірних емпіричних даних щодо її рівня. Зроблено обґрунтоване припущення, що таким діянням притаманний середній рівень латентності.

На підставі статистичних даних щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення сформовано типовий портрет особи, що притаманний більшості злочинців цього виду.

Комплексно розглянуто ключові детермінанти кримінальних правопорушень в цій царині та запропоновано систему запобіжних заходів, спрямованих

на зниження їх рівня. Водночас, наведені заходи не є вичерпними та потребують подальшого наукового опрацювання.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальне правопорушення, криминологія, криминологічний аналіз, латентність, детермінанти, запобігання злочинності, гуманітарна допомога, благодійна пожертва, безоплатна допомога, гуманітарний сектор.

Shevchenko Natela Stanislavivna PhD in Law (specialization 081), senior lecturer at the Department of Criminal Law Disciplines Faculty of Law V. N. Karazin Kharkiv National University, Chief specialist for community engagement on risk reduction in emergency situations and civil protection at the Kharkiv Regional Organization of the Ukrainian Red Cross Society, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0003-2647-8160>

CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF THE ILLEGAL USE OF HUMANITARIAN AID, CHARITABLE DONATIONS, OR FREE ASSISTANCE FOR PROFIT

Abstract. The article is devoted to the criminological analysis of Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine «Illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations, or free assistance». The prerequisites for the emergence of the relevant criminal law prohibition in the context of growing humanitarian flows and risks of abuse are revealed. Scientific approaches to assessing this norm are analyzed, in particular, the positions of scientists regarding its expediency are presented.

Particular attention is paid to the characteristics of the subject of the criminal offense provided for in Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine, taking into account the blanket nature of the norm and the need to understand the concepts of «humanitarian aid», «charitable donation» and «free assistance».

A downward trend in the level of criminal offenses in this area has been observed for the period 2022-2025. The relationship between the number of registered incidents, reports of suspicion, and proceedings referred to court has been analyzed.

The insufficient research on the latency of these criminal offenses and the lack of reliable empirical data on its level are emphasized. A reasonable assumption is made that such acts have an average level of latency.

Based on statistical data on persons who have committed criminal offenses, a typical profile of a person characteristic of most criminals of this type has been formed.

The key determinants of criminal offenses in this area are comprehensively examined, and a system of preventive measures aimed at reducing their level is proposed. At the same time, the measures listed are not exhaustive and require further scientific study.

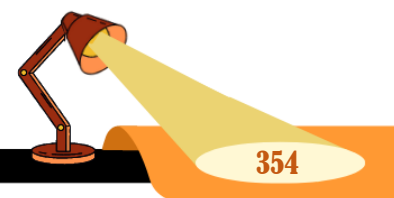
Keywords: criminal law, criminal offense, criminology, criminological analysis, latency, determinants, crime prevention, humanitarian aid, charitable donation, free assistance, humanitarian sector.

Постановка проблеми. Початок повномасштабних бойових дій на значній частині території України спричинив різке зростання гуманітарних потреб. Кількість осіб, що потребували підтримки, зросла у декілька разів. Це, своєю чергою, зумовило суттєве розширення гуманітарного сектору. Відбулось збільшення кількості гуманітарних організацій, благодійних фондів, активізувались волонтерські ініціативи, посилилась участь національних та зарубіжних донорів гуманітарної допомоги.

Водночас, швидкість та масштаби гуманітарного реагування, множинність залучених суб'єктів створили криміногенні можливості для зловживань з боку окремих осіб. Йдеться, зокрема, про продаж гуманітарної допомоги, її незаконне відчуження, використання благодійних пожертв не за цільовим призначенням тощо. Подібні діяння становлять підвищену суспільну небезпеку не лише через безпосереднє завдання майнової шкоди, але й через підрив довіри до гуманітарної системи та волонтерського руху, вторинну віктимізацію постраждалого населення, загострення соціальної напруги у суспільстві. В умовах воєнних дій будь-яке використання допомоги не за призначенням означає фактичне позбавлення підтримки найбільш уразливих категорій населення.

Логічною реакцією держави на підвищення криміногенних ризиків та появу реальних прецедентів стала криміналізація відповідних діянь. Наприкінці березня 2022 р. КК України було доповнено статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» (Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» від 24.03. 2022 р. № 2155-ІХ, що набув чинності 03.04.2022 р.). Одразу після цього правоохоронні органи почали активну діяльність, спрямовану на виявлення та припинення відповідних кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана норма є новелою у сучасному кримінальному законодавстві, що зумовлює підвищений інтерес науковців як до її змісту, так і до практики застосування. Попри відносно нетривалий період існування вказаної правової норми, у вітчизняній кримінально-правовій доктрині вже сформувався певний масив досліджень у яких порушуються ключові питання існування такої норми, її співвідношення з суміжними складами кримінальних правопорушень тощо. Зокрема, проблематику незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги досліджували такі науковці, як А. В. Айдинян, О. С. Бондаренко, О. О. Дудоров, Д. В. Бурмістренко,

Д. В. Каменський, О. Г. Колб, В. М. Киричко, О. М. Литвинов, О. К. Марін, Р. О. Мовчан, Ю. В. Орлов, В. М. Шевців та ін.

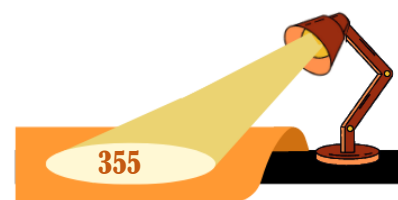
Водночас наявний науковий доробок здебільшого зосереджений на кримінально-правових, подекуди кримінально-процесуальних аспектах. Натомість кримінологічний вимір досліджуваного висвітлено меншою мірою. З огляду на це низка аспектів залишається недостатньо дослідженою та потребує подальшого наукового опрацювання.

Мета статті – здійснення кримінологічного аналізу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавча новела щодо криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги була сприйнята науковою спільнотою неоднозначно. Так, О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан критично оцінили включення до чинного КК України ст. 201-2. Автори наголосили, що доповнення КК України відповідною статтею є проявом не виправданої казуїстичності кримінального закону та надмірної криміналізації. Окрім того, вони звернули увагу на дискусійність системного розміщення цієї кримінально-правової заборони у Розділі VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [1, с. 111]. Натомість, А. В. Шевчук та О. М. Бондарук зазначають, що встановлення кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги загалом позитивно відобразиться на волонтерській діяльності, сприятиме зміцненню довіри до неї, дозволить швидко та ефективно карати тих, хто дозволяє собі нехтувати нормами моралі у такий складний час, наживаючись на альтруїзмі інших, а також матиме відповідний превентивний вплив [2, с. 190].

Зокрема, дещо дискусійними та активно обговорюваними є питання щодо предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України. Аналіз диспозиції цієї норми свідчить, що законодавець виокремив три різновиди предмета: 1) гуманітарна допомога, 2) благодійні пожертви та 3) безоплатна допомога. Зазначена стаття має бланкетний характер, оскільки для правильного її розуміння та застосування згаданих категорій необхідно звертатися до положень інших нормативно-правових актів. На це прямо вказує п. 1 Примітки до статті, відповідно до якої вказані поняття слід використовувати у значенні, визначеними Законом України «Про гуманітарну допомогу» та Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [3]. З огляду на це доцільно розглянути зміст кожного з них.

По-перше, предметом такого кримінального правопорушення може виступати власне гуманітарна допомога. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» гуманітарна допомога – це цільова адресна

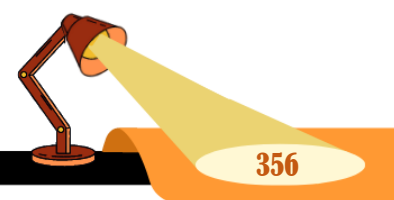
безоплатна допомога у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з мотивів гуманності отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують допомоги у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, скрутним фінансовим становищем, введенням воєнного або надзвичайного стану, виникненням надзвичайної ситуації або тяжкою хворобою конкретної фізичної особи, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [4]. Таким чином, законодавче визначення охоплює широкий спектр форм допомоги, що не зводиться виключно до матеріальних об'єктів.

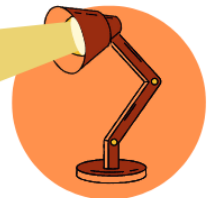
Разом із тим, диспозиція ч. 1 ст. 201-2 КК України, що містить основний склад такого кримінального правопорушення, містить формулювання «продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги ...або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном...». Унаслідок цього виникає питання щодо обсягу охоплення кримінально-правовою заборонаю різних видів гуманітарної допомоги, наприклад, виконання робіт чи надання послуг.

На цю обставину звертали увагу О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан, підкреслюючи, що оскільки у ст. 201-2 КК України фігурують лише «товари (предмети) гуманітарної допомоги» і «таке майно», нецільове використання гуманітарної допомоги, яка надається у вигляді виконання робіт чи надання послуг, не утворює складу кримінального правопорушення [1, с. 103]. Проте гуманітарна допомога також охоплює й безоплатну допомогу (що буде розглянуто згодом). Відтак використання навіть таких її різновидів з метою отримання прибутку може набувати кримінально-караного характеру.

Як слушно зазначив А. В. Айдинян, буквальне тлумачення ч. 1 ст. 201-2 та вжите узагальнююче формулювання «таким майном» дійсно схиляє до наведених вище висновків. Однак, в даному разі слід звернути увагу на вжиті законодавцем у ч. 1 ст. 201-2 КК словосполучення «продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги» та «використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги». Звісно, «продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги» не охоплює собою виконання робіт чи надання послуг. Натомість, такий висновок не слід поширювати на «використання безоплатної допомоги» як різновиду гуманітарної допомоги, яка може надаватись, зокрема, у вигляді виконання робіт і надання послуг. До того ж, таке тлумачення узгоджується з назвою даного кримінального правопорушення. Тому у разі, коли діяння полягає у виконанні робіт чи наданні послуг, за наявності інших ознак даного кримінального правопорушення, слід вбачати «використання безоплатної допомоги» [5, с. 269-170].

По-друге, різновидом предмета досліджуваного кримінального правопорушення може виступати благодійна жертва, яка відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону

України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» являє собою безоплатну передачу благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності [6]. Отже, законодавче визначення благодійної пожертви охоплює не лише речі матеріального світу, але й кошти та майнові права. Це суттєво розширює потенційний предмет посягання. У зв'язку з цим контроль за цільовим використанням благодійної пожертви є важливою передумовою правильної кваліфікації таких діянь.

По-третє, останнім різновидом предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України є безоплатна допомога (пересилка, виконання робіт, надання послуг) під якою розуміється надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам гуманітарної допомоги (п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» Закону України «Про гуманітарну допомогу») [4]. Як зазначив М. І. Хавронюк, оскільки безоплатна допомога – це різновид гуманітарної допомоги або благодійної пожертви, то згадування її в тексті статті окремо є зайвим [7]. Водночас включення цього поняття до диспозиції ст. 201-2 КК України має важливе прикладне значення, адже дозволяє розглядати в межах предмета кримінального правопорушення не лише товари (предмети) гуманітарної допомоги, а й діяння, що полягають у виконанні робіт чи наданні послуг. За відсутності такої вказівки такі б діяння, з огляду на формулювання диспозиції через товарну складову, залишались поза межами кримінально-правового регулювання.

Розуміння наведених аспектів є важливою передумовою для здійснення ґрунтовного кримінологічного аналізу незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Зокрема, воно дає змогу окреслити ключові особливості латентності цих кримінальних правопорушень, сформулювати кримінологічний портрет особи правопорушника, визначити причини та умови, що сприяють вчиненню таких діянь, а відтак розробити систему запобіжних заходів в цій царині.

Протягом 2022-2025 р. було зареєстровано 775 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 КК України. Показники обліку неоднорідними та в цілому демонструють тенденцію до зниження. Показник 2022 р. був найвищим – обліковано 384 кримінальних правопорушення, у 2023 р. – 189, у 2024 р. – 107, у 2025 р. – 95. Таким чином, впродовж цього періоду кількість зареєстрованих діянь зменшилась у декілька разів (приблизно на 75%), що може бути зумовлено низкою чинників. Серед можливих факторів впливу слід назвати певне зменшення обсягів та зміну структури гуманітарних потоків у порівнянні з 2022 р., посилення процедури контролю та підзвітності тощо.

Окремо привертає увагу невисока результативність у розпочатих кримінальних провадженнях. Так, у 2022-2025 рр. повідомлення про підозру було вручено

у 144 кримінальних провадженнях при зареєстрованих 775 що становить близько 19%. Якщо аналізувати по роках, то частка підозр становить від 15% до 25%. До суду протягом досліджуваного періоду направлено 78 проваджень, що становить близько 10% від зареєстрованих та коливається в межах від 7% до 17%. Такий суттєвий розрив між зареєстрованими кримінальним правопорушеннями та доведенням проваджень до суду може свідчити про недостатньо ефективну діяльність правоохоронних органів [8].

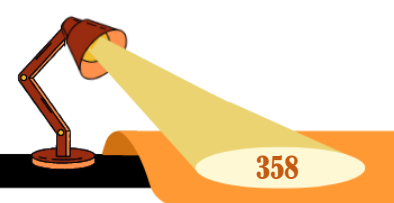
Враховуючи наявні показники вимірювання постає питання щодо рівня латентності кримінальних правопорушень в цій царині. Наразі відсутні достовірні емпіричні дані, які б дозволили точно визначити її рівень. З огляду на специфіку досліджуваної кримінально-правової норми можемо припустити, що цьому виду кримінальних правопорушень притаманний середній рівень латентності.

Дійсно, низка таких кримінальних правопорушень може залишатися поза увагою правоохоронних органів через певні фактори. Значна частина кримінальних правопорушень може залишатись невиявленими через неповідомлення з боку потерпілих чи свідків. Латентності може сприяти зовнішня легальність окремих практик та використання формально правомірних «оболонок», що ускладнює розмежування між допустимим та незаконним. Також, латентність підсилюють корупційні чинники, що можуть сприяти «прикриттю» неправомірної діяльності. Ці та інші обставини можуть пояснювати чому ж низка фактично вчинених незаконних діянь залишається поза межами офіційної статистики, а відповідно й розслідування.

Водночас, на користь того що латентність кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 КК України не є дуже високою свідчить низка інших чинників. Зокрема, з 2022 р. у суспільстві сформувалась висока чутливість до зловживань в цій сфері. Виявлення таких фактів часто супроводжується значним публічним розголосом, що з одного боку стимулює належне реагування правоохоронних органів, а з іншого – стримує потенційних правопорушників. Крім того, в багатьох організаціях було поступово посилено механізми контролю за цільовим використанням ресурсів. Наприклад, існують спеціальні процедури обліку, звітності, проводяться аудиторські перевірки. Це створює умови для викриття фактів незаконних діянь у разі їх вчинення.

Для подальшого кримінологічного аналізу доцільно перейти до характеристики особи злочинця, який вчиняє незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Виявлення типових соціально-демографічних рис та інших характерологічних особливостей має суттєве значення для подальшого запобігання таким діянням.

Відповідно до офіційних статистичних даних у 2022-2025 рр. було виявлено 99 осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-2 КК

України. Переважну більшість становлять чоловіки – 83 особи (84%), тоді як жінок всього 16 (16%). Майже всі виявлені особи – громадяни України – 97 осіб (98%). Більшість не мали попереднього кримінального досвіду – лише 5 з них раніше вчиняли кримінальні правопорушення (5%).

Усі виявлені особи є повнолітніми. Зокрема, у віці 18-28 років кримінальне правопорушення вчинили 19 осіб (19%), 29-39 років – 39 осіб (40%), 40-54 роки – 33 особи (33%), 55-59 років – 5 осіб (5%), 60 років і старше – 3 особи (3%). Таким чином простежується, що більшість злочинців дорослого середнього віку у проміжку 29-54 роки.

Щодо рівня освіти слід зазначити, що більшість злочинців цього виду є освіченими, мають вищу або фахову передвищу освіту – 61 особа (62%). Осіб з базовою середньою та професійною середньою освітою – 28 (28%), а з професійною (професійно-технічною) – 10 осіб (10%).

Найбільшу частку виявлених осіб становить працездатне населення, яке не працює і не навчається – 44 особи (44%). З одного боку це може пояснюватись тим, що здебільшого волонтерська діяльність здебільшого немає формалізованого статусу зайнятості та здійснюється на добровільних засадах. З іншого боку, відсутність стабільного доходу здатна посилювати фінансову вразливість, що може сприяти формуванню корисливої мотивації та мети отримання прибутку. Несуттєва кількість виявлених осіб є співробітниками правоохоронних органів – 2 особи (2%), військовослужбовцями – 5 осіб (5%) та представниками інших категорій.

У складі групи кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-2 КК України протягом було вчинено 21 особами (21%) [9].

Таким чином, на основі наведених соціально-демографічних показників можемо сформувати типовий портрет особи злочинця, що вчиняє незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Такою особою здебільшого є чоловік, громадянин України, раніше не судимий, віком від 29 до 54 років, з вищою або фаховою передвищою освітою, офіційно не працевлаштований.

Маємо розуміти, що злочинність не є випадковим явищем. Її виникнення, відтворення, поява нових форм прояву є результатом взаємодії певних факторів (детермінант), що діють на різних рівнях суспільного життя. У кримінології розрізняють загальні детермінанти (властиві злочинності загалом або значній її частини) та специфічні (характерні для певного виду кримінальних правопорушень). Дослідження детермінаційного комплексу має важливе прикладне значення, адже виявлення таких факторів є необхідною передумовою успішного запобігання злочинності. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-2 КК України, може бути зумовлено низкою факторів, як загального, так й специфічного характеру.

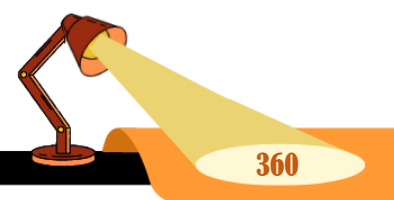
По-перше, економічна нестабільність здатна детермінувати як злочинність загалом, так й кримінальні правопорушення в цій царині. Вона істотно впливає на рівень життя населення, який залишається недостатньо високим. За даними онлайн-платформи Numbeo, станом на початок 2026 р. за індексом якості життя (Quality of Life Index) Україна посідає 68 сходинку з 89 країн, що представлені у рейтингу [10]. Окрім того, економічна нестабільність зумовлює стратифікацію населення, що також є одним із детермінуючих чинників. Своєю чергою це сприяє виникненню соціального напруження, знижується відчуття справедливості та може зменшуватись рівень законослухняності. В умовах браку фінансової стабільності може формуватися корисливий мотив та мета отримання прибутку в незаконним шляхом.

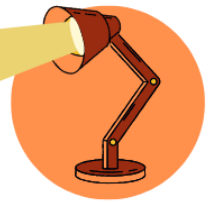
По-друге, достатньо високим залишається рівень корупції в країні, що є однією з найбільш суттєвих загальних детермінант злочинності. Показовим є те, що переважна більшість українців (71%) вважають, що після 2022 р. рівень корупції в країні збільшився [11]. Корупційний чинник може проявлятися у створенні сприятливого середовища для зловживань, зниженні ризику викриття та притягнення до кримінальної відповідальності у тому числі через неформальні домовленості тощо. Зважаючи на це, протидія корупції є важливою передумовою як запобігання злочинності загалом, так й зниження ризиків незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

По-третє, недостатньою ефективністю характеризується діяльність правоохоронних та судових органів, що може впливати як на рівень виявлення, так й на процесуальну перспективу кримінальних проваджень. У 2025 р. рівень довіри населення до таких інституцій залишається недостатньо високим. Наприклад, за результатами загальнонаціонального дослідження рівень довіри до прокуратури сягає 29%, до судів – 28% [12]. Варто наголосити, що про недостатню ефективність діяльності правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, свідчить співвідношення розпочатих кримінальних проваджень із повідомленнями про підозру та провадженнями, переданими до суду, що розглядалось раніше. Це може бути обумовлено значним навантаженням на співробітників, недостатнім рівнем спеціальних знань або навичок, корупційними проявами, обмеженим матеріально-технічним забезпеченням та іншими обставинами.

По-четверте, важливим детермінуючим фактором може виступати недостатній рівень правової культури та правової свідомості значної частини населення. Досить поширеним явищем в українському суспільстві залишається правовий нігілізм, що здатен знижувати внутрішні морально-правові установки, спряти раціоналізації власних вчинків потенційними правопорушниками, зокрема через самовиправдання незаконних дій.

По-п'яте, зважаючи на умови сьогодення, активне ведення бойових дій, обстріли об'єктів цивільної, критичної інфраструктури внаслідок чого страждає

населення, рівень гуманітарних потоків в Україні залишається достатньо високим. За даними Офісу координації гуманітарних справ ООН (ОСНА), станом на 2025 рік в Україні 12,7 мільйона людей (майже 36% населення) потребують гуманітарної допомоги. Це насамперед внутрішньо переміщені особи, люди, які залишилися у зонах активних бойових дій, а також постраждалі від руйнувань цивільної інфраструктури [13]. У зв'язку з цим об'єктивно формується ґрунт для кримінальних правопорушень, спрямованих на незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

По-шосте, наявність гуманітарних потоків частково поєднується з недостатнім обліком та контролем. Насамперед це стосується «стихійних волонтерів», так званих «благодійних банок», неформальних зборів, а не великих офіційних благодійних фондів чи організацій із усталеними процедурами звітування. У таких умовах зростає ризик нецільового використання ресурсів, маніпуляцій із їх витратами з боку дотичних суб'єктів.

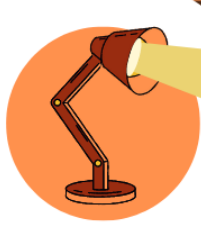
По-сьоме, пов'язаним з названими факторами є збільшення кількості гуманітарних акторів. У 2022 р. кількість нових зареєстрованих благодійних організацій сягнула історичного максимуму – понад 6,3 тис., що майже у 8 разів більше, ніж роком раніше. Такий сплеск був реакцією суспільства на воєнну кризу й потребу в координації гуманітарної допомоги. У наступні роки кількість реєстрацій нових благодійних організацій поступово знижувалася (2023 рік – близько 5 тис., 2024 рік – приблизно 3,5 тис.), проте й надалі залишалася в річному вимірі значно вищою за довоєнні показники [14, с. 9]. Водночас, на жаль, не всі суб'єкти можуть бути є добропорядними та добросовісними, а окремі можуть використовувати свій статус не задля суспільного блага, а у власних корисливих цілях.

Отже, незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги детермінується сукупністю загальних та специфічних чинників. Саме вплив на ключові детермінанти сприятиме запобіганню кримінальним правопорушенням даного виду.

Запобігання злочинності є ключовим напрямом та фактично сенсом кримінології, адже кримінологічний аналіз не обмежується лише описом явища, а має прикладну кінцеву мету – розробка новітніх та вдосконалення існуючих запобіжних заходів. У кримінології традиційно виокремлюють три рівні запобіжної діяльності: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний. У межах цього дослідження проаналізуємо лише ключові запобіжні заходи без їх розподілу між зазначеними рівнями.

Суттєвим запобіжним чинником є антикорупційна діяльність, адже, як було зазначено вище, корупційний компонент здатний створювати сприятливе середовище для зловживань у сфері гуманітарної та благодійної діяльності.

Практичне значення має не лише загальна протидія корупції, але й антикорупційні запобіжники у процесі розпорядження ресурсами, а також виявлення та належне врегулювання конфлікту інтересів.

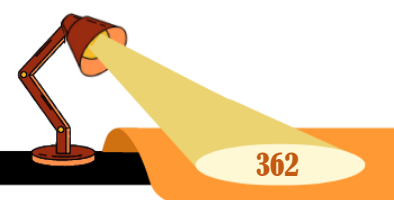
Окрему роль у запобіганні кримінальним правопорушенням в цій сфері відіграє підвищення ефективності діяльності правоохоронних та судових органів. Забезпечення принципу невідворотності кримінальної відповідальності зменшує відчуття безкарності та має належний превентивний ефект. З огляду на специфіку кримінальних правопорушень в цій царині доцільним є підвищення рівня спеціальних знань співробітників відповідних інституцій, підготовка методичних рекомендацій, узагальнень практики тощо. Важливою є й оперативність реагування на виявлені факти вчинення кримінальних правопорушень.

Суттєвого значення для запобігання будь-якого виду злочинності набуває підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення. Ключову роль у цьому процесі відіграє правове виховання, спрямоване на подолання правового нігілізму. Одним з ефективних інструментів формування належного рівня правової культури населення є системні просвітницькі кампанії, орієнтовані на різні аудиторії, із чітким поясненням меж допустимої поведінки, типових ризиків, правових наслідків незаконної діяльності. Такі кампанії можуть реалізовуватись шляхом використання різних інформаційних каналів, наприклад, телебачення, радіомовлення, соціальних мереж, а також через комунікаційні канали гуманітарних організацій тощо.

Посилення нагляду та контролю у сфері розпорядження гуманітарними ресурсами має бути розумним та не перешкоджати оперативності гуманітарного реагування. Реалізовувати це доцільно, зокрема, шляхом вибіркового перевірочного моніторингу (наприклад, телефонних контактів з отримувачами допомоги), процедури погодження окремих операцій щодо розпорядження відповідними ресурсами тощо. Ефективним засобом запобігання таким кримінальним правопорушенням є системний моніторинг та аудит діяльності відповідних організацій. Періодичне здійснення інвентаризацій, внутрішній контроль та зовнішній аудит, розмежування функцій приймання, зберігання, видачі гуманітарної допомоги, визначення матеріально відповідальних осіб, прозора звітність за надходженнями та витратами, належне документування розподілу ресурсів сприяє прозорості гуманітарної діяльності та зменшує можливість зловживань.

Важливою складовою є розширення ролі громадянського суспільства у контролі та підзвітності. Йдеться, зокрема, про розвиток каналів зворотного зв'язку, гарячих ліній, механізмів «захищеного» повідомлення та ін. Такі інструменти значною мірою здатні зменшувати бар'єри повідомлення про потенційні зловживання.

Перспективним є використання цифрових технологій, що підвищує можливості відстеження ресурсів та ускладнює їх незаконне використання. Це може

включати електронні реєстри надходжень та витрат, накладні або журнали складського обліку, фіксацію логістичних маршрутів, брендуння (маркування) допомоги.

Висновки. Таким чином, незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги є новелою сучасного кримінального права України, виникнення якої безпосередньо зумовлено реаліями сьогодення. Включення ст. 201-2 до КК України є дискусійним питанням у кримінально-правовій доктрині.

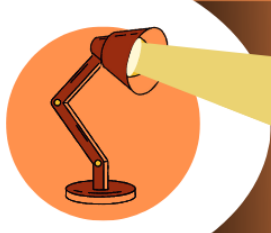
Починаючи від набрання чинності відповідної норми у 2022 р. правоохоронними органами було розпочато низку кримінальних проваджень за вказаною статтею. Показники реєстрації протягом 2022-2025 рр. є неоднорідними та демонструють тенденцію до зменшення кількості облікованих кримінальних правопорушень даного виду, що може пояснюватись низкою чинників. Слід зауважити, що питання латентності зазначених кримінальних правопорушень залишається недостатньо вивченим і потребує подальших кримінологічних досліджень.

На основі аналізу офіційних статистичних даних у межах дослідження розроблено типовий портрет особи, що вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-2 КК України. Здебільшого це чоловік, громадянин України, раніше не судимий, віком 29-54 роки, з вищою або фаховою передвищою освітою, офіційно не працевлаштований.

До детермінант загального характеру досліджуваного кримінального правопорушення слід віднести економічну нестабільність, недостатньо високий рівень життя, стратифікацію населення; високий рівень корупції; недостатньо ефективну діяльність правоохоронних і судових органів; недостатній рівень правової культури та правосвідомості населення, поширення правового нігілізму. Натомість специфічні детермінанти безпосередньо пов'язані з веденням бойових дій на території України і особливостями гуманітарного середовища, зокрема, масштабом потреб населення у допомозі (близько 36% населення); наявністю певних прогалин в обліку та контролі в окремих сегментах такої діяльності; суттєвим розширенням кола гуманітарних суб'єктів, які не завжди діють добросовісно.

Запобігання кримінальним правопорушенням в цій царині має бути одним з важливих напрямків діяльності держави та гуманітарного сектору. Вплив на усі елементи детермінаційного комплексу є запорукою зниження ризиків незаконної діяльності. Запропоновані у статті запобіжні заходи не є вичерпними та потребують подальшого наукового опрацювання з урахуванням розвитку практики застосування ст. 201-2 КК України.

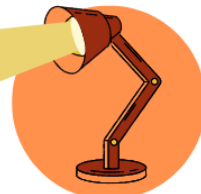
Література:

1. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2 (98). С. 99–115.
2. Шевчук А. В., Бондарук О. М. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 72: ч. 2. С. 184–191.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
4. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. №51. Ст. 451.
5. Айдинян А. В. Деякі особливості юридичної конструкції кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 Кримінального кодексу України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №4. С. 268–273.
6. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №25. С. 1350. Ст. 252.
7. Хавронюк М. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/> (дата звернення: 21.12.2025).
8. Статистика. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 15.01.2025).
9. Статистика. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення 15.01.2025).
10. Numbeo. Quality of Life Index by Country 2026. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2026&displayColumn=0 (дата звернення 07.01.2025).
11. Сприйняття зміни рівня корупції в Україні за час повномасштабного вторгнення. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1556&page=1> (дата звернення 07.01.2025).
12. Довіра до прокуратури зросла до рекордних 29% - загальнонаціональне дослідження. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/348346-doverie-k-prokurature-vyroslo-do-rekordnykh-29-obschenatsionalnoe-issledovanie> (дата звернення 07.01.2025).
13. Всесвітній день гуманітарної допомоги: 12,7 млн українців потребують підтримки. URL: <https://unn.ua/news/vsesvitnii-den-humanitarnoi-dopomohy-127-mln-ukraintsiv-potrebuiut-pidtrymky> (дата звернення 08.01.2025).
14. Громадянське суспільство України в умовах війни 2022-2025 рр. Звіт щодо комплексного соціологічного дослідження. URL: https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit-UA_Hromadianske_suspilstvo_v%20umovakh_vinyu_2022-2025.pdf (дата звернення 08.01.2025).

References:

1. Dudorov, O. O., & Movchan, R. O. (2022). Kryminalno-pravova zaborona shchodo nezakonnoho vykorystannya humanitarnoi dopomohy: sumnivna zakonodavcha novela [Criminal law prohibition on the illegal use of humanitarian aid: a dubious legislative novel]. *Visnyk LDUVS im. E. O. Didorenka* [Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko], 2(98), 99–115 [in Ukrainian].
2. Shevchuk, A. V., & Bondaruk, O. M. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za rozkradannia humanitarnoi dopomohy [Criminal liability for misappropriation of humanitarian aid]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University], 72(2), 184–191 [in Ukrainian].

3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001, No. 2341-III]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine], 25, Art. 131 [in Ukrainian].

4. Pro humanitarnu dopomohu: Zakon Ukrainy vid 22.10.1999 r. № 1192-XIV [On humanitarian aid: Law of Ukraine of October 22, 1999, No. 1192-XIV]. (1999). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine], 51, Art. 451 [in Ukrainian].

5. Aidynian, A. V. (2022). Deiaki osoblyvosti yurydychnoi konstruktsii kryminalnogo pravoporushennia, peredbachenoho st. 201-2 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Some features of the legal structure of the criminal offense under Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo* [Analytical and Comparative Jurisprudence], 4, 268–273 [in Ukrainian].

6. Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 r. № 5073-VI [On charitable activity and charitable organizations: Law of Ukraine of July 5, 2012, No. 5073-VI]. (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine], 25, Art. 252 [in Ukrainian].

7. Khavroniuk, M. (n.d.). Za nezakonne vykorystannia humanitarnoi dopomohy – kryminalna vidpovidalnist [For illegal use of humanitarian aid — criminal liability]. Retrieved from <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/> [in Ukrainian].

8. Statystyka. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [Statistics. Registered criminal offenses and results of their pre-trial investigation]. (n.d.). Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kryminalni-pravoporushennya-ta-rezultaty-yikh-dosudovoho-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].

9. Statystyka. Pro osib, yaki vchynyly kryminalni pravoporushennia [Statistics. Persons who committed criminal offenses]. (n.d.). Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchynyly-kryminalni-pravoporushennya-2> [in Ukrainian].

10. Numbeo. (2026). *Quality of Life Index by Country 2026*. Retrieved from https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2026&displayColumn=0

11. Spryiniattia zminy rivnia koruptsii v Ukraini za chas povnomasshtabnoho vtorhnennia [Perception of changes in the level of corruption in Ukraine during the full-scale invasion]. (n.d.). Retrieved from <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1556&page=1> [in Ukrainian].

12. Dovira do prokuratury zroslo do rekordnykh 29% — zahalnonatsionalne doslidzhennia [Trust in the prosecutor's office increased to a record 29% — national survey]. (n.d.). Retrieved from <https://sud.ua/uk/news/ukraine/348346-doverie-k-prokurature-vyroslo-do-rekordnykh-29-obschenatsionalnoe-issledovanie> [in Ukrainian].

13. Vsesvitnii den humanitarnoi dopomohy: 12,7 mln ukraintsiv potrebuie pidtrymky [World Humanitarian Day: 12.7 million Ukrainians need support]. (n.d.). Retrieved from <https://unn.ua/news/vsesvitnii-den-humanitarnoi-dopomohy-127-mln-ukraintsiv-potrebuie-pidtrymky> [in Ukrainian].

14. Hromadianske suspilstvo Ukrainy v umovakh viiny 2022–2025 rr. Zvit shchodo kompleksnogo sotsiolohichnogo doslidzhennia [Civil society of Ukraine in wartime 2022–2025. Report of a comprehensive sociological study]. (n.d.). Retrieved from https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit_UA_Hromadianske_suspilstvo_v%20umovakh_viiny_2022-2025.pdf [in Ukrainian].

